

СТАТТЯ НОМЕРА

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

УДК 343.1:65.012.8

О. В. БОГІНСЬКИЙ,*аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності
та розкриття злочинів факультету № 2**Харківського національного університету внутрішніх справ*

РОЛЬ І МІСЦЕ КРИМІНАЛЬНОЇ РОЗВІДКИ В СУЧАСНИХ МОДЕЛЯХ СТРИМУВАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Проаналізовано найбільш поширені у світі моделі стримування злочинності, визначено роль і місце кримінальної розвідки в їх системі. Проведено порівняльний аналіз таких моделей стримування злочинності: стандартної, нульової толерантності, проблемно-орієнтованої, небезпечних зон, на основі розвідувальних даних, прогностичної. Встановлено, що вони відображають парадигми поліцейської діяльності. Проведено ретроспективний аналіз упровадження елементів моделей стримування злочинності на території України. Проаналізовано основні проблемні моменти, які існують у досліджуваній сфері. Визначено головні етапи кримінальної розвідки. Наведено приклади.

Ключові слова: кримінальна розвідка, моделі стримування злочинності, правоохоронні органи, протидія злочинності, аналіз.

Bohinskyi, O.V. (2017), "Role and place of criminal intelligence in modern crime control models" ["Ról i miejsce kryminalnoi rozvidky v suchasnykh modeliakh strymuvannia zlochynnosti"], *Pravo i Bezpeka*, No. 4, pp. 12–17.

Постановка проблеми. Уже кілька десятиріч років у провідних країнах світу впроваджують реформу поліції, спрямовану на широке залучення суспільства до вирішення завдань правоохоронної діяльності (community policing). Цей процес супроводжується пошуком інноваційних рішень, спрямованих на стримування (зменшення рівня) злочинності (crime control).

Найбільш прогресивні методи сучасної поліцейської діяльності передбачають перехід від реактивної системи реагування на злочини до проактивної, орієнтованої на їх попередження. Більше того, сьогодні робляться спроби перенесення головних акцентів у діяльності поліції на прогнозування злочинності, тобто на ще більш ранні стадії попереджувальної діяльності. Одними з основних ознак проактивного підходу протидії злочинності є ідентифікація та профілювання кримінально активних суб'єктів як частини широкої моделі стримування злочинності [1, р. 111]. Усі сучасні моделі стримування злочинності для забезпечення ефективної роботи передбачають широке використання інституту кримінальної розвідки.

Стан дослідження. Вивченням проблем кримінальної розвідки в Україні та за її межами займалися С. В. Албул, О. В. Бочковий, С. Браун,

Х. Брейді, М. Л. Грібов, Дж. Грів, Р. Девіс, Т. Джон, Є. О. Жицький, М. Іннес, К. Ісмаїлов, Д. Картер, П. Клеркс, О. Є. Користін, В. Коаді, В. Кребс, М. Макгуасер, О. В. Манжай, В. А. Некрасов, М. Петерсон, Дж. Реткліф, О. Райбах, К. Россі, В. Симовиць, М. Спероу, Н. Тіллі, В. Філіповські, Ф. Фортін, А. М. Ханькевич, Дж. Хаулетт, В. В. Шендрік, Дж. Шептицький, І. Р. Шинкаренко, С. Шнейдер та багато інших. Незважаючи на значні переваги, які може надати застосування кримінальної розвідки, в українських оперативних підрозділах цей напрям майже не використовується. Відчувається брак як кадрового потенціалу, так і відповідного науково-методичного матеріалу, що обумовлює актуальність обраної теми.

Метою статті є визначити найбільш поширені у світі моделі стримування злочинності й окреслити роль і місце кримінальної розвідки в їх системі.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі для виконання завдань стримування злочинності найчастіше використовуються такі моделі:

- стандартна або реактивна (standard model of policing);
- нульової толерантності (zero tolerance policing);

- проблемно-орієнтована (problem-oriented policing /POP/);
- небезпечних зон (hot spots policing);
- на основі розвідувальних даних (intelligence-led policing /ILP/);
- прогностична (predictive policing) [2, p. 527; 3, p. 8].

По суті ці моделі відображають парадигми поліцейської діяльності.

Стандартна модель заснована на реактивному реагуванні на вчинені злочини. Кримінальна розвідка допомагає визначити місце та час найбільш ефективного застосування поліцейських сил і засобів для розкриття злочинів.

Модель нульової толерантності, яка ще має назви «модель безладу» (disorder policing) або «модель розбитих вікон» (broken window policing), є однією з найбільш простих у реалізації. Її філософія в загальному вигляді зводиться до того, що дотримання благоустрою та порядку на вулицях обумовлює відповідний правопорядок на їх території; відповідно фізичний безлад на вулицях породжує соціальний безлад. Тому поліція наділяється широкими повноваженнями щодо усунення порушень відповідних правил. Головними недоліками такої моделі є можливості зловживання владою поліцейськими та дискримінації певних верств населення. Крім того, модель нульової толерантності орієнтована здебільшого на протидію вуличній злочинності, що залишає поза увагою правоохоронців інші види злочинів, зокрема латентних.

Проблемно-орієнтована модель стримування злочинності передбачає, передусім, усунення причин правопорушень для ефективної протидії цьому негативному явищу. У рамках цієї моделі застосовується алгоритм SARA (Scanning, Analysis, Response, Assessment). На першому етапі (scanning) поліція визначає проблеми на території обслуговування, які потребують першочергового вирішення. На другому етапі (analysis) здійснюється їх аналіз, для проведення якого серед іншого широко застосовується програмне забезпечення та відбувається залучення кваліфікованого персоналу. На третьому етапі (response) вживаються активні заходи, спрямовані на вирішення проблеми, а вже на четвертому етапі (assessment) оцінюються їх результати.

У рамках моделі небезпечних зон основна увага правоохоронців приділяється навколо географічним осередкам, де найчастіше відбуваються злочини. Для цієї концепції актуальним є застосування так званих теплових карт із кольоровим виділенням зон з найбільшою кон-

центрацією тих або інших видів злочинів. Враховуючи дані з таких карт, відповідні осередки перекриваються посиленними групами поліції.

Модель організації діяльності поліції на основі розвідувальних даних передбачає застосування циклічного алгоритму роботи з розвідувальною інформацією для вироблення ефективних рішень правоохоронними органами, в тому числі щодо розстановки сил і засобів поліції. На сьогодні вказана модель, яка почала набирати популярності в 1990-тих роках, є найбільш застосованою в Європейському Союзі та США. На відміну від інших моделей ІЛР орієнтована на роботу з переважно рецидивними правопорушеннями, а також на надання переваги збиранню інформації оперативно-розшуковими методами (спостереження, агентурний метод) [4, p. 437; 5]. Саме в рамках цієї моделі найчастіше використовується інститут кримінальної розвідки.

Прогностична модель є найбільш інноваційною. Вона передбачає застосування різних кількісних методів для того, щоб заздалегідь ідентифікувати приблизний час, місце або осіб, які матимуть стосунок до злочину. І хоча не можна сказати, що модель є новою, проте адаптація до потреб правоохоронної діяльності математичних алгоритмів прогнозування, використання сучасних систем штучного інтелекту дають змогу на практиці побачити конкретний результат. Зокрема, Ю. Ю. Орлов, описуючи один з таких алгоритмів фрактального аналізу, реалізований спільно вченими Каліфорнійського університету та працівниками поліції Лос-Анджелеса, наголошує на досягнутому ефекті в межах експериментального майданчика у вигляді 12- та 26-відсоткового зниження рівня відповідно майнової злочинності та пограбувань [6, с. 23].

Якщо уважно проаналізувати описані моделі, то ті або інші їх елементи можна зустріти в національній правозастосовній практиці. Так, проблемно-орієнтована модель, спрямована на усунення причин вчинення злочинів, активно впроваджувалася у 80-х роках ХХ ст., політику нульової толерантності можна було спостерігати в роки протидії неробству та бродяжництву, можна згадати і сумнозвісний 102-й кілометр, за який зі столиці СРСР відсилали неблагонадійний елемент напередодні літньої олімпіади 1980 року. Моделі небезпечних зон, застосування розвідувальних даних і прогнозування активно використовувались і продовжують використовуватись у межах вітчизняного інституту оперативного обслуговування (див., наприклад, [7]).

Сама ж модель залучення громадськості до правоохоронної діяльності широко використовувалася на території УРСР серед іншого через розгалужену структуру дільничних пунктів міліції, інститут дружинників, домові комітети. На жаль, з того часу Україна втратила велику кількість праць щодо роботи з громадами. При цьому в західних країнах, навпаки, в рамках програми залучення громадськості до поліцейської діяльності все більшу увагу приділяють налагодженню взаємодії населення та поліції. Зокрема, це реалізується в рамках програм «Відновлення довіри до поліції» («Reassurance policing»), метою якої є скоротити страх громади перед злочинністю через відновлення довіри до поліції, та «Сусідства» («Neighbourhood»), що більш орієнтована на встановлення добросусідських відносин із мешканцями за аналогією з радянською моделлю. Проте, на відміну від радянської системи, таке добросусідство передбачає також залучення громади до прийняття поліцейських рішень (див., наприклад, працю М. Макгуасра та Т. Джона [8, р. 75]).

Деякі з описаних моделей стримування злочинності, на перший погляд, є досить схожими. Так, проблемно-орієнтована модель і модель діяльності поліції, заснована на використанні розвідувальних даних, у своїй основі мають глибоку аналітичну складову. Однак перша з названих моделей є більш універсальною та охоплює діяльність поліції в цілому, а друга орієнтована здебільшого на кримінальний блок. Крім того, модель POP по суті вимагає від поліцейського змінити не лише підходи до діяльності, а й манеру поведінки, чого не вимагає ILP. Тому остання модель є більше поширеною.

Н. Тіллі виокремлює кілька спільних і відмінних рис моделей POP та ILP. Так, наприклад, у рамках моделі POP потрібно більше уваги приділяти пошуку проблемних точок, які потребують впливу та стосуються не тільки злочинів, а й інших аспектів, наприклад, діяльності поліції в цілому. Крім того, в моделі POP працюють не тільки з розвідувальною інформацією, важливими є також відомості про поведінкові складові, в тому числі ті, які не мають кримінального характеру [9].

Запровадження ILP передбачає організаційну перебудову роботи правоохоронного органу. Це досягається не просто створенням розвідувально-аналітичного підрозділу, а зміною підходів і філософії роботи підрозділу, що може проявлятися в перепідпорядкуванні оперативних підрозділів розвідувально-аналітичним. Така практика показала достатньо позитивний результат, наприклад, у поліції Нью-Джерсі

[1, р. 115–116]. У цьому випадку каталізатором до змін стали теракти 11 вересня 2001 року. Крім того, на відміну від традиційних систем організації поліцейської діяльності, де поліцейський працює достатньо автономно (сам збирає інформацію, аналізує її достовірність і корисність і на підставі одержаних даних вживає відповідних заходів), в моделі ILP простежується чіткий розподіл завдань, кожне з яких закріплюється за окремим підрозділом [10, р. 11].

Як зазначають деякі вчені із США, ILP є найбільш ефективною, коли під час її імплементації ресурси концентруються на протидії певним видам злочинів, злочинним угрупованням і терористичним загрозам [11, р. 153].

Дж. Реткліф і Р. Гудетті підкреслюють, що ILP не є ані тактикою, ані стратегією. Скоріше, це бізнес-модель і процес організації роботи з інформацією, який дає можливість правоохоронним органам краще зрозуміти свої проблеми зі злочинами та використати доступні ресурси, обрати найкращі тактичні прийоми або стратегію попередження злочинності [1, р. 111].

Як зазначають Д. Потпаріч та А. Дворжек, для ефективного становлення національних моделей кримінальної розвідки потрібне розуміння базових принципів ILP. Складність із донесенням відповідної інформації до поліцейських полягає в незначній кількості відповідних спеціалістів у цій сфері, а також літератури та документації [12, р. 267, 268, 270]. Самі моделі поліцейської діяльності є логічним продовженням запровадження суспільно-орієнтованої моделі роботи поліції (community policing), адже саме громадськість здатна надати найбільш значущі відомості для аналізу.

Кримінальна розвідка на сьогодні є лише елементом описаних проактивних моделей стримування злочинності. Для представлення такої діяльності використовується циклічна модель, що містить декілька етапів. Склад цих етапів може різнитися. Так, наприклад, С. Р. Шнейдер вважає, що для розкриття потенціалу кримінальної розвідки її слід проводити у 9 етапів: 1) планування; 2) накопичення інформації; 3) оцінка інформації; 4) упорядкування інформації; 5) аналіз інформації; 6) оцінка проведеного аналізу; 7) поширення розвідувальної інформації; 8) застосування розвідувальної інформації; 9) перегляд і повторна оцінка проекту/функції/підрозділу [13, р. 1]. У більш пізній узагальнюючій літературі прийнято виділяти меншу кількість етапів. Так, наприклад, у документах, розроблених під егідою UNODC (Управління ООН з наркотиків та злочинності), таких етапів визначено 5 (збирання; оцінка;

обробка; аналіз; поширення) [14, с. 2] або 7 (постановка завдань; збирання; оцінка; обробка; аналіз; розробка висновків; поширення) [15, р. 10].

Зміст кримінальної розвідки щільно перетинається з алгоритмом роботи аналітика [16; 17, с. 70–74], який сам аналітик корегує, враховуючи конкретні наявні обставини. Цей алгоритм має в собі три основні етапи: 1) підготовку; 2) аналіз; 3) звітування. На першому етапі аналітик взаємодіє безпосередньо зі слідчим або оперативним працівником, від яких одержує первинну інформацію про об'єкт аналізу, узгоджуються проміжні та кінцеві цілі аналізу. Враховуючи попередню інформацію, залежно від типу злочину обирається певний шаблон для його аналізу, після чого збирається додаткова необхідна інформація та вивчається обстановка вчинення злочину. Усі одержані відомості належним чином структуруються. На другому етапі відбувається фокусування на важливих даних, їх більш детальна обробка, аналіз і схематизація. Як наслідок, на третьому етапі з урахуванням проаналізованих відомостей формується звіт.

Нескладно побачити, що центральним елементом кримінальної розвідки як процесу є аналіз, без проведення якого ця діяльність втрачає сенс, а накопичення даних буде в більшості випадків марним витрачанням часу. У процесі аналізу можуть бути застосовані різні методи та використовуватися конкретні моделі роботи з даними з різних сфер наукової діяльності, як от аналіз ризиків (див. [18, с. 81–85]).

Слід відзначити, що практичне використання моделей протидії злочинності, зокрема заснованих на розвідувальних даних, часто стикається з проблемами, які не враховуються під час теоретичного обґрунтування ефективності їх роботи. Йдеться, наприклад, про їх використання в умовах міста або сільської місцевості,

до великої кількості однотипних злочинів або до окремих нетипових для конкретної місцевості злочинних проявів.

Крім того, як зазначає С. Р. Шнейдер, традиційний підхід, що кожен офіцер поліції може виконати будь-яке поліцейське завдання, не може бути застосовний до розвідувально-аналітичної роботи [13, р. 18]. З такою думкою важко не погодитись, адже вказана діяльність потребує специфічних знань і навичок. У зв'язку з цим, слід знайти правильний підхід до формування та підготовки персоналу, який виконуватиме завдання кримінальної розвідки.

Висновки. Слід констатувати, що сьогодні в українській поліції спостерігається маятникова тенденція у стратегічному і тактичному аспектах розвитку. З одного боку відбувається зрушення в бік демократизації, широкого впровадження сучасних методик роботи з населенням, більш раціонального використання сил і засобів, протидії внутрішній корупції, з іншого – в окремих аспектах прослідковуються спроби впровадити контрреформи, спрямовані на повернення старих методів роботи, в тому числі так званої палкової показникової системи.

Враховуючи це, можна провести певну аналогію щодо впровадження інституту кримінальної розвідки з іншими країнами, які мають схожі проблеми, та на їх прикладі прослідкувати відповідні тенденції розвитку. У цьому контексті слід згадати Аргентину, яка також пережила авторитарне минуле і так само відчуває маятникову тенденцію в питанні впровадження реформ у діяльність поліції [19, р. 82]. Досвід цієї країни показує, що, незважаючи на певний спротив системи, із впровадженням інституту кримінальної розвідки в роботу поліції відбулося суттєве покращення криміногенної обстановки, що підтверджується відповідними статистичними даними.

Список бібліографічних посилань

1. Ratcliffe J. H., Guidetti R. State police investigative structure and the adoption of intelligence-led policing. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*. 2008. Vol. 31, iss 1. Pp. 109–128. DOI: 10.1108/13639510810852602.
2. Wang Liang, Zhao Jihong. Contemporary police strategies of crime control in U.S. and China: a comparative study. *Crime, Law and Social Change*. 2016. № 5 (66). Pp. 525–537.
3. Tayebi M. A., Glässer U. Social Network Analysis in Predictive Policing: Concepts, Models and Methods. Springer, 2016. 133 p. DOI: 10.1007/978-3-319-41492-8.
4. Ratcliffe J. The Effectiveness of Police Intelligence Management: A New Zealand Case Study. *Police Practice and Research: An International Journal*. 2005. Vol. 6, No. 5. Pp. 435–451.
5. Manzhai O. V. Procedure Analysis of the Special Investigative Actions Through Cyberspace in Countries of Common and Continental Law. *Internal Security*. 2012. No. 1 (4). Pp. 141–152.
6. Орлов Ю. Ю. Застосування сучасної методики прогнозування та запобігання злочинам у поліції США // Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 29 квіт. 2016 р. Одеса : ОДУВС, 2016. С. 22–24.
7. Манжай О. В., Жицький Є. О. Кримінальна розвідка та її співвідношення з оперативним обслуговуванням. *Jurnalul Juridic National: Teorie si Practică*. 2015. No. 3 (13). С. 100–105.

8. Maguire M., John T. Intelligence Led Policing, Managerialism and Community Engagement: Competing Priorities and the Role of the National Intelligence Model in the UK. *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy*. 2006. Vol. 16, No. 1. Pp. 67–85. DOI: 10.1080/10439460500399791.
9. Tilley N. Problem-Oriented Policing, Intelligence-Led Policing and the National Intelligence Model. L.: Jill Dando Institute of Crime Science, 2003. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/bb06/7c510c954889cd85be02890e6cb698e70ddf.pdf> (дата звернення: 17.12.2017).
10. Innes M., Sheptycki J. W. E. From Detection to Disruption: Intelligence and the Changing Logic of Police Crime Control in the United Kingdom. *International Criminal Justice Review*. 2004. Vol. 14. Pp. 1–24.
11. McGarrell E. F., Freilich J. D., Chermak S. Intelligence-Led Policing as a Framework for Responding to Terrorism. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. 2007. Vol. 23, Iss. 2. Pp. 142–158.
12. Potparič D., Dvoršek A. Critical Success Factors in Establishing a National Criminal Intelligence Model in Slovenia // Policing in central and eastern Europe – social control of unconventional deviance : conference proceedings, Ljubljana, Slovenia, 22–24 Sept. 2010 / editors: G. Meško, A. Sotlar and J. Winterdyk ; drawings Philip Spence. – Ljubljana : Faculty of Criminal Justice and Security, 2011. Pp. 259–282.
13. Schneider S. R. The Criminal Intelligence Function: Toward a Comprehensive and Normative Model. *Law Enforcement Intelligence Analyst Digest*. 1995. Vol. 9, No. 2. Pp. 1–26.
14. Работа полиции. Системы полицейской информации и разведки: пособие по оценке систем уголовного правосудия. Нью-Йорк : Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности, 2010. 36 с. URL: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/10-52547_1_Policing_4_ebook.pdf (дата звернення: 17.12.2017).
15. Criminal Intelligence. Manual for Analysts. United Nations, 2011. 96 p. URL: https://www.unodc.org/documents/organized-crime/Law-Enforcement/Criminal_Intelligence_for_Analysts.pdf (дата звернення: 17.12.2017).
16. Passmore P. J., Attfield S., Kodagoda N., Groenewald S., Wong W. Supporting the Externalisation of Thinking in Criminal Intelligence Analysis. *European Intelligence and Security Informatics Conference*. 2015. Pp. 16–23. DOI: 10.1109/EISIC.2015.35.
17. Selvaraj N., Attfield S., Passmore P. J., Wong W. How Analysts Think: Think-steps as a Tool for Structuring Sensemaking in Criminal Intelligence Analysis. *European Intelligence and Security Informatics Conference*. 2016. Pp. 68–75. DOI: 10.1109/EISIC.2016.43.
18. Носов В. В., Манжай О. В. Організація та забезпечення інформаційної безпеки : навч. посіб. Харків : Вид-во Харків. нац. ун-ту внутр. справ, 2007. 216 с.
19. Estévez E. E. Reformando la inteligencia policial en la provincia de Buenos Aires. *Policing and Society: Revista Latinoamericana de Estudios de Seguridad*. 2014. No. 15. Pp. 71–84.

Надійшла до редколегії 18.12.2017

БОГИНСКИЙ О. В. РОЛЬ И МЕСТО КРИМИНАЛЬНОЙ РАЗВЕДКИ В СОВРЕМЕННЫХ МОДЕЛЯХ СДЕРЖИВАНИЯ ПРЕСТУПНОСТИ

Проанализированы наиболее распространённые в мире модели сдерживания преступности, определены роль и место криминальной разведки в их системе. Проведён сравнительный анализ таких моделей сдерживания преступности: стандартной, нулевой толерантности, проблемно-ориентированной, опасных зон, на основе разведывательных данных, прогностической. Установлено, что они отображают парадигмы полицейской деятельности. Проведён ретроспективный анализ внедрения элементов моделей сдерживания преступности на территории Украины. Проанализированы основные проблемные моменты, существующие в исследуемой сфере. Определены главные этапы криминальной разведки. Приведены примеры.

Ключевые слова: криминальная разведка, модели сдерживания преступности, правоохранительные органы, противодействие преступности, анализ

BOHINSKYI O. V. ROLE AND PLACE OF CRIMINAL INTELLIGENCE IN MODERN CRIME CONTROL MODELS

The most common world crime control models have been analyzed; the role and place of criminal intelligence in their system have been determined. The author has conducted a comparative analysis of such crime control models as: standard, zero tolerance, problem-oriented, dangerous zones, based on intelligence data, prognostic. Each of them has been briefly characterized; it has been established that they reflect the paradigm of police activity. Criminal intelligence institution is most actively used within the framework of crime control model based on intelligence data. Special attention has been paid to the problem of public involvement in police activity.

A retrospective analysis of the implementation of elements of crime control models on the territory of Ukraine has been conducted. It has been established that the implementation of crime control model based on intelligence data involves organizational restructuring of law enforcement agency's activities. It is achieved not only by creating an intelligence and analytical unit, but by changing the approaches and philosophy of the unit's activities. In particular, this may be manifested in the re-subordination of operative units to intelligence and analytical ones. The author has determined

the main stages of criminal intelligence (task setting; collection; evaluation; processing; analysis; development of conclusions; dissemination). The author has outlined general algorithm of analytics' work, which consists of three main stages: 1) preparation; 2) analysis; 3) reporting. The author has stressed the importance of the analysis as the central element of criminal intelligence process. Some samples have been provided. The author has studied problem points that may arise during the practical application of crime counteraction models, in particular, based on intelligence data. The emphasis has been paid on the formation and training of personnel that will perform the tasks of criminal intelligence.

Keywords: *criminal intelligence, crime control models, law enforcement agencies, crime combating, analysis.*